

सेयर कारोबार कसरी सुरु गर्ने ?

परिचय

नेपालमा प्रचलनमा रहेको सेयर बजार र यससँग सम्बन्धित विषयवस्तुमा रहेर यो लेख तयार पारिएको छ । सेयर भन्नाले सामान्यतया एकाइ भन्ने बुझिन्छ । अर्थात् नेपालीमा सेयर भनेको धितोपत्र हो । कुनै पनि कम्पनी खोल्न वा सञ्चालनमा रहेको कम्पनीको क्षमतावृद्धिको लागि ठुलो धनराशिको आवश्यकता पर्दछ । जुन दुईचार जना मिलेर तथा ऋण लिएर मात्रै पर्याप्त नहुन सक्छ । त्योभन्दा कम्पनीमा पैसा र स्वामित्वलाई धेरै एकाइमा विभाजन गरी लगानीकर्ताहरूबाट पैसा उठाउने गरिन्छ । त्यही स्वामित्व हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्थित र आधिकारिक प्रक्रिया नै सेयर (स्टक) हो । सेयर बजारलाई दुई भागमा विभाजन गरेर बुझ्न सकिन्छ । पहिलो प्राथमिक सेयर र दोस्रो सेकेन्डरी सेयर । हाल सेयर कारोबार अनलाइनबाटै हुने भएपनि कारोबारका लागि आवश्यक पर्ने खाताहरू भने विभिन्न सम्बन्धित निकायबाट खोल्नु पर्ने हुन्छ (ShareSansar, 2024) ।

सेयर बजार

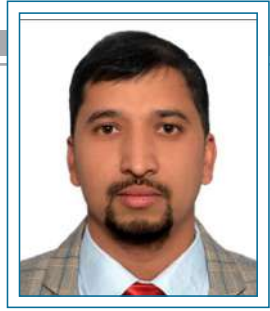
जसरी तरकारी किनबेच गर्ने ठाउँलाई तरकारी बजार भनिन्छ त्यसरी नै सेयर किनबेच गर्ने ठाउँलाई सेयर बजार भनिन्छ । कुनै पनि व्यक्तिले कुनै पनि कम्पनीको सेयर बेच्न वा किन्न चाहेमा त्यही बजारबाट कारोबार गर्न सकिन्छ । कुनै पनि व्यक्तिले आफूलाई तत्काल नगद चाहिएमा, आफूसँग स्वामित्व भएको कम्पनी भविष्यमा घाटमा जाने आशङ्का लागेमा वा त्योभन्दा बढी नाफा अर्को कम्पनीमा आउने देखिएमा सोही सेयर बेच्ने गर्छन् । क्रेताले आफूलाई भविष्यमा नाफा हुने वा आफूलाई मन पर्ने कम्पनीको सेयर किन्ने गर्छन् । यही सेयर खरिद बिक्री हुने स्थानलाई सेयर बजार भनिन्छ । नेपालको सन्दर्भमा नेपाल स्टक एक्सचेन्ज (नेप्से) ले आफूले दस्तावेजको तथ्याङ्क राखेर निर्धारित समयमा कारोबार गराउने गर्दछ ।

सेयर कारोबार गर्न आवश्यक पूर्वाधार

सेयर बजारमा कारोबार सुरु गर्नका लागि विभिन्न खाताहरूको आवश्यकता पर्ने हुन्छ । ती आवश्यक पर्ने खाताहरूमध्ये कुनै अनलाइन माध्यमबाट सुचारु गर्न सकिन्छ भने कुनै खाताहरू भौतिक रूपमा सम्बन्धित निकायमा उपस्थित भई सुचारु गर्नुपर्ने हुन्छ । कारोबारका लागि आवश्यक पर्ने खाताहरूको परिचय र खोल्ने प्रक्रियाहरू तल उल्लेख गरिएको छ ।

१. बैंक खाता

नेपालमा सञ्चालनमा रहेका कुनै पनि बैंकमा गएर खाता खोल्न सकिन्छ । खाता खोल्नका लागि सामान्यतया नागरिकताको फोटोकपी (सक्कल नागरिकताका साथ), पासपोर्ट साइजको करिब चारप्रति फोटोका साथै नोमिनी अर्थात् तपाईंपछि स्वामित्व हस्तान्तरणको हकवाला चाहिने हुँदा उहाँको नागरिकताको फोटोकपी र पासपोर्ट साइजको फोटो, आफू बस्ने घरको बिजुली वा पानीको बिलको फोटोकपी आदि कागजात चाहिन्छ ।

पोषण निरौला
k/liff zfvf kðv

२. डिम्याट खाता

सेयर कारोबार गर्ने लगानीकर्ताहरूले आफूले विभिन्न माध्यमबाट खरिद गरेको सेयरलाई विद्युतीय माध्यमबाट जम्मा गरी राख्नलाई प्रयोग हुने खाता डिम्याट खाता हो । डिम्याट अङ्ग्रेजी शब्द डिम्याटेरियलाइजेसन (Dematerialization) को छोटकरी रूप हो । यस अङ्ग्रेजी शब्दको नेपाली अर्थ अभौतिकीकरण हो । अर्थात् विभिन्न सूचीकृत कम्पनीहरूमा सेयर लगानी गरेका लगानीकर्ताहरूले आफूले धारण गरेको सेयरलाई विद्युतीय रूपमा भण्डार गर्न तयार गरिएको खातालाई डिम्याट खाता भनिन्छ । यसलाई हितग्राही खाता पनि भनिन्छ । आफूसँग कुनै कम्पनीको भौतिक सेयर प्रमाणपत्र भएमा सेयर अभौतिकीकरणको फाराम भरी आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरेर डिम्याट खातामा ल्याउन सकिन्छ । यसो हुनाले सेयर खरिद बिक्री गर्न सहज हुन्छ, खरिद बिक्रीको फरफारक छिटो हुन्छ र प्राप्त हुने बोनस सेयर तथा हकप्रद सेयर आफ्नो हितग्राही खातामा सिधै जम्मा हुन्छ ।

डिम्याट खाता बैंकबाट अथवा नेपाल धितोपत्र बोर्डबाट अनुमति लिई सिडिएस एण्ड क्लियरिङ लिमिटेडको सदस्यता लिएका बैंक बाहेकका वित्तीय संस्था, मर्चेन्ट बैङ्कर वा ब्रोकर कम्पनीले निश्चित मापदण्ड पूरा गरी निक्षेप सदस्य (Depository Participant-DP) को काम गर्छन् भने सो संस्थाबाट पनि डिम्याट खाता खोल्न सकिन्छ (Limited, 2074) ।

३. मेरो सेयर खाता

हितग्राहीले आफ्नो खातामा भएको कारोबारको विवरण तथा कारोबार अनलाइनमार्फत गर्न खोल्ने खातालाई मेरो सेयर खाता भनिन्छ । मेरो सेयरको खाता बैंकबाट अथवा नेपाल धितोपत्र बोर्डबाट अनुमति लिई सिडिएस एण्ड क्लियरिङ लिमिटेडको सदस्यता लिएका बैंक बाहेकका वित्तीय संस्था, मर्चेन्ट बैङ्कर वा ब्रोकर कम्पनीले निश्चित मापदण्ड पूरा गरी निक्षेप सदस्य (Depository Participant-DP) को काम गर्छन् भने सो संस्थाबाट खोल्न सकिन्छ । यो खाता खोलेपछि प्रयोगकर्तालाई Username र Password प्राप्त हुनेछ । यो Login गर्नका लागि मेरो सेयरको मोबाइल एप अथवा कुनै पनि ब्राउजरमा <https://meroshare.cdsc.com.np> URL राखेर प्राप्त भएको आवश्यक विवरणका साथ गर्न सकिनेछ (Limited, 2074) ।

४. आस्वा र सि-आस्वा (Centralized – Application Supported by Blocked Amount- C-ASBA)

अनलाइनमार्फत घरमै बसेर मोबाइल तथा कम्प्युटरको माध्यमबाट सेयर आवेदन दिन सकिने व्यवस्थालाई C-ASBA प्रणाली भनिन्छ । आफूले खाता खोलेको बैंकबाट C-ASBA

फाराम भरी सो सेवा प्रयोग गर्न सकिन्छ । फाराम भरेपश्चात् बैंकले CRN उपलब्ध गराउँछ । सोही नम्बर प्रयोग गरेर सेयर आवेदन अनलाइनमार्फत दिन सकिन्छ । यसरी सेयर आवेदन दिएपछि यसले आफ्नो बैंक खातामा भएको रकम रोक्का गर्ने गर्छ । यदि उक्त सेयर पच्यो भने सोही रोक्का भएको रकम बैंक खाताबाट काटिन्छ र परेन भने फुकुवा हुन्छ (Sansar, 2017) ।

आस्वा सेवा मात्र लिएको खण्डमा सम्बन्धित बैंकमा नै गएर सेयर आवेदन दिनुपर्ने हुन्छ ।

५. टिएमएस (Trade Management System-TMS) खाता

टिएमएसको पूरा रूप ट्रेड म्यानेजमेन्ट सिस्टम हो । यसलाई सेयर बजारको भाषामा टिएमएस वा ब्रोकर खाता पनि भनिन्छ । जसका लागि सर्वप्रथम ब्रोकर कार्यालयमा गएर टिएमएसको खाता खोल्नुपर्दछ । टिएमएस भनेको ब्रोकर कम्पनीले प्रवाह गर्ने सेवा हो । यो खाता खोल्ने आवेदन दिएपछि प्रयोगकर्तालाई यसको युजर आईडी र पासवर्ड उपलब्ध हुन्छ । टिएमएसको मुख्य काम भनेको दोस्रो बजारको सेयर किनबेच गर्नु, किनेको सेयरको रकम भुक्तानी गर्नु, आफूले किनबेच गरेको सेयरको विवरण हेर्नु आदि हो (ShareSansar, 2024) ।

प्राथमिक बजार

प्राथमिक सेयर भन्नाले आईपीओ र एफपीओमार्फत लगानी गरिएको बजार भन्ने बुझिन्छ । धितोपत्रको दोस्रो बजारको तुलनामा विशेषतः प्राथमिक बजारमा जोखिम कम हुन्छ । कुनै पब्लिक कम्पनीले पुँजी सङ्कलन तथा पुँजी वृद्धिका लागि पहिलो पटक निष्कासन गरेको सेयरलाई नै (Initial Public Offering-IPO) भनिन्छ । एकपटक IPO जारी गरिसकेपछि पुनः पुँजी वृद्धि गर्न सर्वसाधारणलाई बिक्री गरिने सेयरलाई (Follow on Public Offer-FPO) भनिन्छ । बैंक अथवा मेरो सेयरमार्फत लगानीकर्ताहरूले प्राथमिक बजारमा लगानी गर्न सक्नेछन् । बैंक अथवा मेरो सेयर दुबै तरिकाबाट आवेदन गर्न सिआरएन अनिवार्य चाहिन्छ । जुन तपाईंले आफ्नो बैंक खाता भएको बैंकमा गएर प्राप्त गर्न सक्नुहुनेछ । सेयर खरिदका लागि आवेदन प्राप्त गर्ने बैंक वा वित्तीय संस्थाले सेयर बाँडफाँड नहुन्जेलसम्म फिक्न नपाउने गरी आवेदकको खातामा रहेको रकम रोक्का गरिदिन्छन् । दरखास्तमा माग गरेबमोजिमको सेयर किन्न लाग्ने रकम मात्र रोक्का हुनेछ । सेयर बाँडफाँड भएको बढीमा तीन चार दिनभित्र सेयर नपर्ने आवेदकको रोक्का रकम फुकुवा हुनेछ । कम्पनीको सेयर प्राप्त गर्ने आवेदकको बाँडफाँडमा परेको सेयरबापतको रकम निष्कासन तथा बिक्री प्रबन्धकको खातामा सिधै स्थानान्तरण हुनेछ (Onlinekhabar, 2080) ।

प्राथमिक बजारमा सेयर निष्कासन

आईपीओबाट सेयर निष्कासन

यो कम्पनीले सर्वसाधारणलाई पहिलो पटक सेयर जारी गर्ने प्रक्रिया हो ।

एफपीओबाट सेयर निष्कासन

एकपटक आईपीओबाट सेयर निष्कासन गरेका कम्पनीहरूले पुनः सर्वसाधारणलाई सेयर जारी गर्ने प्रक्रिया एफपीओ हो ।

हकप्रद (राइट सेयर) बाट सेयर निष्कासन

यो निष्कासन कम्पनीको तोकिएको मितिभित्र कायम सेयरधनीले मात्रै सेयर खरिद गर्न पाउनेगरी कम्पनीले सेयर निष्कासन गर्ने प्रक्रिया हो ।

बोनस सेयर निष्कासन

यो निष्कासन कम्पनीले तोकिएको मितिभित्र कायम सेयरधनीले थप पैसा नहाली कम्पनीको मुनाफाबाट प्राप्त रकमलाई सेयरमा परिवर्तन गरी सेयर जारी गर्ने प्रक्रिया हो । यस प्रक्रियामा कम्पनीले तोकिएको मितिभित्र कायम सेयरधनीलाई उनीहरूसँग भएको सेयर सङ्ख्याको निश्चित प्रतिशत सेयर थप गरेर लाभांशलाई पुँजीमा कायम गर्दछन् (Sansar, 2024) ।

प्राथमिक सेयर गर्ने तरिका

मेरो सेयरको मोबाइल एप अथवा कुनै पनि ब्राउजरमा <https://meroshare.cdsc.com.np> URL राखेर आवश्यक विवरणका साथ Login गर्ने । मेरो सेयर Login भएसकेपछि My ASBA ब्लाकमा Click गर्ने त्यसपछि Current Issue, Apply for Issue, Application Report र Old Application Report लेखिएको देख्नुहुनेछ । Apply for Issue मा क्लिक गरेपछि कुन कम्पनीको IPO खुलेको छ, त्यहाँ देखिनेछ । उक्त कम्पनीको नाम भएको छेउमा Apply Option हुन्छ, त्यहाँ Click गरी आवश्यक विवरण राखेर कति कति भर्ने हो सो लेखी IPO मा आवेदन दिन सकिनेछ (Sansar, 2017) ।

दोस्रो बजार

प्राथमिक बजारमा निष्कासन गरिएको सेयर पुनः बिक्री वा खरिद गर्ने बजारलाई नै दोस्रो बजार भनिन्छ । दोस्रो बजारमा सेयर खरिद बिक्री धितोपत्र दलाल र लगानीकर्ताबिच हुने भएकोले सेयर किनबेचमा कम्पनीसँग कुनै सम्बन्ध हुँदैन । कुनै पनि लगानीकर्ताले आफूसँग भएको पैसाले धितोपत्र दलालको माध्यमबाट नेपाल स्टक एक्सचेन्जमा सूचीकृत कम्पनीको सेयर खरिदबिक्री गर्छ भने त्यसलाई दोस्रो बजारमा कारोबार भएको भनेर बुझिन्छ ।

दोस्रो बजारमा प्रवेश गर्दा ध्यान दिनुपर्ने केही कुराहरू

दोस्रो बजारमा प्रवेश गरिसकेपछि लगानीको समय, उद्देश्य र आशा गरेको प्रतिफल के कति हो जस्ता कुराहरूमा जानकारी हुनुपर्दछ । यसमा जोखिम कति लिने पहिले नै सोच्नुपर्छ । सेयर बजारमा उच्च जोखिम उच्च प्रतिफल भन्ने भनाइ पनि प्रचलित नै छ । स्टक एक्सचेन्जमा कारोबार गर्नु भनेको नाफा कमाउने उद्देश्यका साथ सेयर तथा अन्य धितोपत्र किन्नु र बेच्नु हो । यसका लागि केही आधारभूत चरण पार गर्नुपर्छ जसले कारोबारीलाई दिशानिर्देश गर्छ ।

१. **ज्ञान:** ट्रेडिङ सुरु गर्नुअघि, स्टक मार्केटले कसरी काम गर्छ भनेर बुझ्नु आवश्यक हुन्छ । विभिन्न प्रकारका धितोपत्र, कारोबार रणनीति र बजार विश्लेषण प्रविधिबारे जानकारी लिनुपर्दछ । यसको जानकारीका लागि पुस्तकहरू, अनलाइन सामग्री र आर्थिक समाचार स्रोतहरू उपयोगी हुनसक्छन् । साथै अनुभवी कारोबारीसँग पनि केही ज्ञान लिन सकिन्छ ।

२. **लक्ष्य:** आफ्नो वित्तीय लक्ष्य र जोखिम सहन सक्ने क्षमता आँकलन गर्नुपर्ने हुन्छ । दीर्घकालीन लगानी गर्दै हुनुहुन्छ कि अल्पकालीन लाभ खोज्दै हुनुहुन्छ ? यस्ता उद्देश्यहरू बुझनाले सही कारोबार रणनीति बनाउन सहज हुन्छ ।
३. **ब्रोकर:** सेयर कारोबार गर्न ब्रोकर खाता चाहिन्छ । यो कसरी खोल्ने भन्नेबारे माथि उल्लेख गरिएको छ । ब्रोकर खाता खोल्दा आफूलाई पायक पर्ने तथा ग्राहकहरूका समस्या समाधानमा तदारुकता देखाउने ब्रोकर कम्पनी छनोट गर्नाले कारोबार गर्न सहज हुन्छ ।
४. **पुँजी:** ब्रोकर खाता भएपछि, यसमा रकम जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ । कारोबार सुरु गर्न पुँजी चाहिन्छ । जसलाई सेयर बजारको भाषामा Collateral भन्ने गरिन्छ ।
५. **रणनीति:** आफ्नो दृष्टिकोणलाई रूपरेखा दिनेगरी कारोबार योजना बनाउनु उपयुक्त हुन्छ । यो योजनामा खरिद र बिक्री गर्ने रणनीतिहरू, जोखिम व्यवस्थापन र कारोबारको आकार (कति रकमको कारोबार गर्ने), कति नाफा अपेक्षा गर्ने, कति समयसम्मका लागि लगानी गर्नेलगायत विषयवस्तुहरू समावेश हुनुपर्छ ।
६. **अनुसन्धान तथा विश्लेषण:** कारोबार गर्न चाहेको सेयर वा अन्य धितोपत्रका बारेमा गहिरो अनुसन्धान गर्नुपर्दछ । कम्पनीको वित्तीय अवस्था, व्यवस्थापकीय पक्ष, बजारको प्रवृत्ति, समग्र अर्थतन्त्रको अवस्थाको जानकारी लिनुपर्दछ । आधारभूत र प्राविधिक विश्लेषण गरिसकेपछि लगानी निर्णय गर्नु उपयोगी हुन्छ ।
७. **जोखिम व्यवस्थापन:** आफ्नो पुँजी जोगाउन जोखिम व्यवस्थापन रणनीतिहरू बनाउनुपर्ने हुन्छ । नोक्सानी बढ्न नदिन निश्चित तहभन्दा तल मूल्य भरेमा बिक्री गर्ने योजना बनाउनुपर्दछ । आफ्नो पोर्टफोलियो व्यवस्थापन, गुमाउन सक्नेभन्दा बढी जोखिम नलिने आदि कुराहरूमा ध्यान दिनुपर्दछ ।
८. **समीक्षा र सिकाइ:** कारोबारपछि आफ्नो पोर्टफोलियोको अवस्था निरन्तर समीक्षा गर्नुपर्दछ । आफ्नो सफलता र गल्तीहरूबाट नयाँ कुरा सिक्नुहोस् । निरन्तर सिकाइ तपाईंको अनुकूल खरिद बिक्रीको समय वा कारोबार शैलीमा सुधार गर्नको लागि महत्वपूर्ण हुनेगर्दछ ।
९. **कर तथा शुल्क:** तपाईंले गर्ने प्रत्येक कारोबारमा Bocker, Stock Exchange, CDSC, SEBON लगायतलाई कमिसन तथा शुल्क तिर्नुपर्ने हुन्छ । यसैगरी कारोबारबाट नाफा भएमा पुँजीगत लाभकर तिर्नुपर्ने हुन्छ । हाल पुँजीगत लाभकर ३६.५ दिनसम्मको अल्पकालीन लगानीकर्ताहरूको हकमा ७.५ प्रतिशत र एक वर्षभन्दा बढी होल्डिङ गर्ने दीर्घकालीन लगानीकर्ताहरूलाई यस्तो लाभकर ५ प्रतिशत रहेको छ । यी शुल्क तथा करले तपाईंले गर्नुभएको लगानीको प्रतिफललाई असर पार्ने भएकाले यसबारे जानकारी लिनुपर्दछ । (ShareSansar, 2024)
१०. **सूचना:** वित्तीय समाचार, बजार प्रवृत्ति र आर्थिक घटनाका सूचनाहरूलाई विशेष ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । यस्ता सूचना

तथा समाचारले उचित निर्णय गर्न सहयोग गर्दछन् ।

दोस्रो बजारमा सेयर खरिद बिक्री गर्ने प्रक्रिया

TMS खाता तयार भएपछि दोस्रो बजारमा अनलाइनमार्फत कारोबार गर्न सकिन्छ । दोस्रो बजारमा सेयर खरिद बिक्री निम्नबमोजिम गर्न सकिन्छ :

१. आफ्नो TMS खाता आवश्यक विवरण राखी Login गर्नुहोस् ।
२. सेयर खरिद बिक्री गर्नका लागि Order Management मा Click गरी Buy/Sell मा Click गरेर आफूसँग भएको सेयर उक्त पेजमा भएको आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी बिक्री गर्न सकिन्छ ।
३. सेयर खरिद गर्नका लागि Collateral Load गर्नुपर्ने हुन्छ । अन्यथा खरिद अनुमति हुँदैन । Collateral Load गर्नको लागि Fund Management मा क्लिक गरी Collateral Management- Load Collateral मा जानुपर्ने हुन्छ । त्यसपछि आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी Collateral Load गर्न सकिन्छ ।
४. सेयर बेचेपछि आफ्नो बैंक खातामा रकम आउनका लागि केही अरू प्रक्रिया पूरा गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसको लागि आवश्यक विवरण राखी मेरो सेयर खाता Login गर्ने, त्यसपछि My Purchase Source मा Click गरी WACC र My Holding अपडेट गरी My EDIS गरी Transfer Share मा Click गरी आफूले बिक्री गरेको सेयर ट्रान्सफर गर्नु पर्छ । यति गरिसकेपछि करिब तीन कार्य दिनपछि आफूले बिक्री गरेको सेयरको रकम आफ्नो बैंक खातामा आउँछ ।

सेयर कारोबारमा जोखिम हुन्छ, नाफा वा घाटाको कुनै ग्यारेन्टी हुँदैन भन्ने कुरा सधैं याद गर्नुपर्ने हुन्छ । सावधानी, अनुशासन र सुविचारित योजनाले कारोबारीलाई लक्ष्यमा पुग्न मद्दत गर्छ । कारोबार अभ्यासको लागि Demo Trading खाता बनाउन पनि सकिन्छ । नेप्सेले लगानीकर्तालाई सिकाउनका लागि आफ्नो वेबसाइटमा Simulation Software राखेको छ ।

सन्दर्भ सामग्री

- Limited, C. (2074). *Mero share digdarshan*. https://cdsc.com.np/downloads_files/2018_09_11_07_37_28_meroshare_manual_2074_nepali_version.pdf
- Onlinekhabar. (2080). *Primary and Secondary Market*. Onlinekhabar. <https://www.onlinekhabar.com/share-shikshya-chapter/primary-and-secondary-market>
- ShareSansar. (2017). *Beginners' Guide Part 1: Basics to start your investment in share market*. <https://www.sharesansar.com/newsdetail/beginners-guide-part-1-basics-to-start-your-investment-in-share-market>
- ShareSansar. (2024). *Frequently Asked Questions*. ShareSansar. <https://www.sharesansar.com/faq>

